

*Pavel Dufek,
Jiří Baroš,
Sylvie Bláhová,
Tereza Křepelová,
Patrik Taufar*

Liberalní demokracie v době krize

Perspektiva politické filosofie

EDICE STUDIE

**MUNI
PRESS**

SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ

Ediční rada SocioLOGICKÉHO NAKLADATELSTVÍ (SLON)

Luděk Brož, Ph.D. (Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.)
Prof. PhDr. Miloš Havelka, CSc. (Univerzita Karlova)
Prof. PhDr. Jan Holzer, Ph.D. (Masarykova univerzita)
Doc. PhDr. Helena Kubátová, Ph.D. (Univerzita Palackého)
† Prof. PhDr. Miloslav Petrusek, CSc. (Univerzita Karlova)
PhDr. Markéta Sedláčková, Ph.D. (Univerzita Karlova)
PhDr. Jiří Šafr, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.)
Mgr. Zuzana Uhde, Ph.D. (Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.)
Ing. Alena Vodáková, CSc. (čestná členka)

Liberální demokracie v době krize

Perspektiva politické filosofie

Pavel Dufek

Jiří Baroš

Sylvie Bláhová

Tereza Křepelová

Patrik Tafar

Pavel Dufek

Jiří Baroš

Sylvie Bláhová

Tereza Křepelová

Patrik Taufar

Liberální demokracie v době krize

Perspektiva politické filosofie

Praha – Brno 2019

klíčová slova: liberální demokracie; krize demokracie; deliberativní demokracie; politická reprezentace; dělba moci; konstitucionalismus a populismus; důstojnost; lidská práva; veřejný rozum; většinový princip

Publikace je výstupem výzkumného projektu *Liberální demokracie v době krize* podpořeného Grantovou agenturou ČR (reg. č. GA16-13980S).

Odborně posoudili prof. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., DSc., a doc. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.

Vydalo SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, Praha – Brno 2019.
Vydání první.

Copyright © Masarykova univerzita 2019

Copyright © Jiří Baroš, Sylvie Bláhová, Pavel Dufek, Tereza Křepelová, Patrik Taufar 2019

ISBN 978-80-210-9528-1 (online ; pdf) (Masarykova univerzita, Brno)

ISBN 978-80-7419-277-7 (Sociologické nakladatelství /SLON/, Praha)

ISBN 978-80-210-9166-5 (Masarykova univerzita, Brno)

Obsah

Krise liberální demokracie a politická teorie: úvodní poznámky	14
PAVEL DUFEK, JIŘÍ BAROŠ	
Terminologická a jazyková poznámka	28
1.	
Diverzita v demokratické teorii: důvod k oslavám, nebo kritickému zamyšlení?	30
PAVEL DUFEK	
1.1 Pluralismus v demokratické teorii a jeho dimenze: problém disonance	31
1.2 Několik důvodů ke znepokojení	36
1.3 Pluralita paradigmat a primát normativity	40
1.4 Pojmový holismus a pojmová dekontestace	42
1.5 Kognitivní diverzita jako produktivní faktor?	44
1.6 Prázdný příslib agonistického pluralismu	47
1.7 Od demokracie k veřejnému ospravedlnění a zpět	48
2.	
Realismus a idealismus v politické teorii	50
JIŘÍ BAROŠ	
2.1 Co je (normativní) politická teorie?	51
2.2 Dominantní idealismus v politické teorii	54
2.2.1 Kritiky Rawlsova pojetí ideální teorie	56
2.3 Realistická alternativa v politické teorii	59
2.3.1 Realismus Bernarda Williamse	61
2.3.2 Realismus Raymonda Geusse	63
2.4 Politická teorie tváří v tvář krizi liberálních demokracií	66

3.		
	Liberální demokracie, ale jaká? Agregativní a deliberativní modely demokracie ve srovnávací perspektivě	70
	TEREZA KŘEPELOVÁ	
3.1	Několik poznámek k modelům demokracie	72
3.1.1	Od teorie k empirii, či naopak?	72
3.1.2	Liberalismus a demokracie: nejisté spojenectví	75
3.2	Agregativní a deliberativní demokracie: cíle, normativní kritéria a metateoretické volby	76
3.2.1	Agregativní model demokracie	77
	<i>Morální koncepce v pozadí agregativní demokracie</i>	81
	<i>Racionalita versus racionalita v interakci</i>	82
3.2.2	Deliberativní model demokracie, jeho cíle a kritéria demokratického rozhodování	84
	<i>Morální koncepce v pozadí deliberativní demokracie</i>	87
3.3	K možnostem konvergence obou modelů	89
4.		
	Krise právního konstitucionalismu a hledání alternativ	93
	JIŘÍ BAROŠ	
4.1	Demokracie a konstitucionalismus	93
4.1.1	Jak chápat moderní konstitucionalismus?	95
4.2	Právní konstitucionalismus mezi liberály a jejich kritiky	97
4.2.1	O ústavním státu a substantivním pojetí demokracie: liberální pohled	98
4.2.2	Kritika liberálního pojetí právního konstitucionalismu	100
4.3	Politický konstitucionalismus na pomezí liberalismu a republikanismu	104
4.3.1	Procedurální pojetí demokracie a argument z nesouhlasu	104
4.3.2	Debata o legitimitě ústavního soudnictví	106
4.4	Demokratický konstitucionalismus a radikální tradice	108
4.4.1	Demokracie na úrovni základních zákonů: slabý konstitucionalismus	108
4.4.2	Kritika demokratického konstitucionalismu a otázky adresované radikální tradici	110
4.5	Závěrem: od populismu k právnímu konstitucionalismu?	114

5.		
	Normativní základy principu dělby moci	116
	JIŘÍ BAROŠ, PAVEL DUFEK	
5.1	K logice principu dělby moci	117
5.1.1	Kontext moderního konstitucionalismu	117
5.1.2	Jak ospravedlnit umožňující účel dělby moci?	120
5.2	Čtyři komponenty dělby moci	123
5.2.1	Čistá doktrína dělby moci a její extenze	123
5.2.2	Oddělení, brždění a vyvažování moci	125
5.2.3	Jak to spolu všechno souvisí? K neexistenci šablon	129
5.3	Závěr	130
6.		
	Demokracie a lidská práva: konceptuální matrice	132
	PATRIK TAUFAR	
6.1	Vztahy konceptů lidských práv a demokracie	132
6.2	Vztahový charakter demokracie a lidských práv	135
6.3	Pozitivní vztahy mezi koncepty demokracie a lidských práv	136
6.3.1	Posílení demokracie prostřednictvím lidských práv	136
	<i>Perspektiva mezinárodního práva lidských práv</i>	136
	<i>Perspektiva konstitucionalistická</i>	138
	<i>Filosofická podpora práva na demokracii</i>	140
6.3.2	Posílení lidských práv v demokraciích	141
6.4	Negativní vztahy mezi koncepty demokracie a lidských práv	143
6.4.1	Omezování demokracie prostřednictvím lidských práv	143
6.4.2	Oslabování lidských práv demokratickými prostředky	146
6.5	Konceptuální matrice: návod k použití?	148
7.		
	Politická reprezentace a budoucnost reprezentativní demokracie	149
	PAVEL DUFEK	
7.1	Reprezentativní demokracie jako <i>first-best</i> řešení. Paradox politické reprezentace	150
7.2	Základní problém politické reprezentace	152
7.3	Standardní model a typy reprezentativního vztahu. Problém responsivity	153
7.3.1	Responsivita versus deliberace a problém mandátu	155
7.4	Další problémy standardního modelu: podreprezentace a proměna role politických stran	157

7.4.1	Podreprezentace a absence reprezentace. Zvyšování proporzčnosti a zvláštní zastoupení	157
7.4.2	Politické strany a reprezentace: myslet nemyslitelné?	160
7.5	Zobecněním k inovacím	162
7.5.1	Elementy reprezentace	162
7.5.2	Opouštění responsivity (Pettit, Mansbridge)	165
7.5.3	Konstruktivismus a sebeautorizace: reprezentativní nárok (Saward)	167
7.5.4	Deteritorializace politické reprezentace: složený model EU	169
7.6	Závěr: politická reprezentace bez politické filosofie?	170

8.

Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování 172

PAVEL DUFEK

8.1	Přípravné poznámky: pojmový kontext většinového principu	173
8.1.1	Metoda rozhodování versus typ politické praxe	173
8.1.2	Když se počítají hlasy: od diktátora k jednomyslnosti (a zpět?)	175
8.1.3	Vysvětlení a ospravedlnění většinového rozhodování	178
8.2	Většinový princip jako nástroj maximalizace svobody	179
8.3	Většinový princip jako epistemický nástroj: teorém poroty	180
8.4	Většinový princip jako procedura vyjadřující demokratické hodnoty	181
8.4.1	Mayův teorém	181
8.4.2	Slepá místa Mayova teorému	183
	<i>Tři a více opcí</i>	183
	<i>Status podmínek</i>	183
	<i>Strukturální menšiny a background justice</i>	184
	<i>Racionalita a původ preferencí</i>	184
8.4.3	A bude hůř? Arrowův teorém nemožnosti a jeho důsledky pro většinový princip	185
8.4.4	Záchrana většinovosti? Jednovrcholovost, středový volič a deliberativní strukturace preferencí	186
8.4.5	Nepodstatné alternativy a strategické hlasování	189
8.4.6	Problém intenzity preferencí	190
8.4.7	Nejlepší z možných světů?	190
8.5	Většinový princip versus amajoritární metody: na cestě k obecné teorii rozhodovacích metod	191
8.6	Většina, nebo supermajorita? Asymetrie v sázce	192
8.7	Závěr	194

9.		
	Dvě konkurenční morální tradice a lidská důstojnost	195
	JIŘÍ BAROŠ	
9.1	Morální tradice mezi „starými“ a „moderními“	198
9.1.1	Krátký exkurz k pojmu tradice	198
9.1.2	Soupeřící verze morálního zkoumání	199
9.1.3	Staří a moderní a lidská důstojnost	201
9.2	Lidská důstojnost v liberální a aristotelsko-tomistické tradici	204
9.2.1	Prameny liberálního pojetí lidské důstojnosti	204
9.2.2	Poválečný katolický diskurs: rehabilitace Kanta?	206
9.2.3	Další vývoj uvnitř liberální tradice: důraz na autonomii	208
9.2.4	Pokusy jít za liberální důraz na autonomii v aristotelsko-tomistické tradici	209
9.3	Závěrem: od kulturních válek k možnému konsensu?	213
10.		
	Proč řešit identitu v liberální politické teorii? K ofenzivnímu vymezení politična v liberalismu	216
	SYLVIE BLÁHOVÁ	
10.1	Koncept identity	219
10.1.1	Problém vnitřní identity	220
	<i>Vnitřní identita v liberální teorii</i>	222
10.1.2	Vnější identita v liberální teorii	225
10.2	Liberální politično: směřování liberálního státu	229
10.3	Závěr: k ofenzivnímu pojetí identity v liberalismu	232
11.		
	Namísto závěru: neshoda, diverzita a veřejné ospravedlnění	233
	PAVEL DUFEK	
11.1	Od diverzity k neshodě, od donucení k legitimitě	234
11.2	Veřejný rozum a veřejné ospravedlnění	236
11.3	Elementy veřejného ospravedlnění	238
11.3.1	Izolace veřejného od soukromého	238
11.3.2	Důvody sdílené nebo nesdílené?	239
11.3.3	Či rozumnost?	240
11.3.4	Konsensus a konvergence. Otázka idealizace	242
11.4	Na cestě k neautoritářské společnosti	243

Summary	244
Literatura	254
O autorech a autorkách	298
Jmenný rejstřík	301
Věcný rejstřík	304

Krise liberální demokracie a politická teorie: úvodní poznámky

Pavel Dufek, Jiří Baroš

V posledních dvou desetiletích jsme svědky zajímavého paradoxu. Na jedné straně se model liberální demokracie postupně etabloval napříč všemi světadíly jakožto příkladný a žádoucí způsob vlády, v pohledu mnoha dokonce jediný legitimní, a toto přesvědčení se odráží i v početných odborných výzkumech překážek, jež před demokratizací stojí (např. Plattner 2008). Na druhé straně v politické teorii/filosofii¹ v tom samém období sílí přesvědčení, že západní liberální demokracie, jež jsou nepsaným vzorem demokratizačního úsilí, procházejí hlubokou krizí, a pokud nedojde k zásadním posunům v demokratické teorii i praxi, směřují k politické, kulturní, hospodářské, environmentální apod. záhubě, nebo přinejmenším dlouhodobé agonii. Seznam identifikovatelných výzev, hrozeb, nedostatků a příslibů je úctyhodný, potenciálně pokrývající – dle preferencí toho či onoho autora/autorky – v podstatě jakýkoliv problém, s nímž jsou společnosti počátku 21. století konfrontovány. Pro politickou teorii to je paradoxně pozitivní zpráva, protože se jakožto akademická disciplína jeví obzvláště kompetentní k diagnóze příčin a následnému poskytnutí návrhů a nápadů, zdali a jak by liberální demokracie mohla být „zachráněna“ (della Porta 2013). Politická teorie je totiž v neposlední řadě *praktickou* disciplínou a významnou součástí jejího poslání je poskytování koherentního souboru vodítek k politickému jednání, byť obvykle nikoliv v podobě konkrétních opatření či obsahových (*policy*) priorit, nýbrž v podobě principů či hodnot, které v konečném důsledku jednotlivé praktické kroky zakládají a orientují. Období závažných společenských proměn až krizí jsou koneckonců v lidských dějinách poměrně spolehlivě korelována s následnými vrcholnými výkony politického filosofování, jak dokládá dílo takových autorů či autorek jako Platón, Aristoteles, Augustinus, Machiavelli, Hobbes, Locke, Tocqueville, Mill, Marx, Arendt, Hayek nebo Rawls.

Tópos *krise liberální demokracie* – kde přívlastek „liberální“ zachycuje v prvé řadě její *ústavní* aspekt (srov. Baroš 2013c a též **čtvrtou kapitolu** této knihy) – je v politické teorii přítomen v podstatě od počátků liberální demo-

1 Viz terminologickou poznámku k užívání těchto termínů v závěru této úvodní kapitoly.

kracie. Nechceme zde provádět podrobnou analýzu „krizových tezí“, i proto, že krize demokracie jako takové je oblíbeným tématem již od počátků politické teorie samotné a mnoho poučných postřehů bychom našli již v dílech Platónových či Aristotelových. Takový dílčí cíl by si žádal jiný typ výzkumu, na který v této knize není prostor. Pro dokreslení situace bude nicméně užitečné se ohlédnout do 20. a 21. století, tedy doby, kdy se utvářela, případně tříbila, východiska a hlavní tematické/konfliktní osy soudobých diskusí v politické a potažmo demokratické teorii. Dovolíme si v tomto smyslu tvrdit, že až na občasná, časově omezená vzepětí dějinného optimismu – poválečnou rekonstrukci Evropy postavenou na širokém konsensu hlavních politických sil v jejich opozici vůči totalitarismu, období po kolapsu komunistických režimů na přelomu 80. a 90. let minulého století a krátkodechou, leč o to vyhrocenější, naději v podobě tzv. Arabského jara – provází liberální demokracii neustálý příznak systémové krize, poctivě živěný též akademickou produkcí. Je ovšem třeba připustit, že v okamžiku, kdy „konec liberální demokracie“ v zemi a zrod *neliberální* a *národní* demokracie jakožto nového typu režimu otevřeně vyhlašuje nikoliv nějaká marginální politická figura, nýbrž předseda vlády členského státu Evropské unie (Orbán 2014), dostává takový pesimismus více než hmatatelnou oporu.²

Pokud se jedná o kolaps demokratických režimů mezi první a druhou světovou válkou, nedává smysl rozporovat, že se jednalo o důsledek krize zcela zásadních rozměrů; asi nejproslulejší a dodnes pro mnohé inspirativní kritickou reakcí z této doby zůstává právní a politická filosofie Carla Schmitta (1988),³ ačkoliv v oboru politické sociologie může lépe rezonovat pronikavá Michelsova (1931) analýza oligarchizačních sklonů uvnitř politických stran. Je však třeba opatrnosti v přisuzování přívlastku *liberální* meziválečným režimům – vznik a rozvoj tzv. *materiálního* právního či ústavního státu jakožto „vyššího“ vývojového stupně po verzi *formální* je věcí až poválečného vývoje a zavádění substantivních omezení výkonu demokratické moci do ústavních textů, společně s etablováním soudní kontroly ústavnosti. Druhá polovina 20. a počátek 21. století pak byly opakovaně svědkem poukazů na skutečnost, nebo alespoň bezprostřední hrozbu, systémové krize liberální demokracie. Za zmínku jistě stojí, že se jednalo o apely přicházející jak z „levého“ (neo- a post-marxistického, kriticko-teoretického, radikálně demokratického – namátkou viz Mills 1956; Offe 1984; Foucault 2009; Hunt 1980; Habermas 2000a; Putnam 2000; Crouch 2004; Wolin 2008), tak „pravého“

2 Jiří Příbáň (2013: 155) hovoří o *rozvalu* ústavní demokracie, jenž v Maďarsku nastal a v Polsku hrozí.

3 Pro neméně skeptický pohled ze stejného období, leč politicky opačného (levicového) břehu viz Laski (1931).

břehu (konzervativního, klasicko-liberálního, agonisticky liberálního a podobně – viz např. Crozier et al. 1975; Bloom 1987; Deutsch a Soffer 1987; Manent 1994; Gray 1995, 2004, 2016; Fiala 2010; Lasch 2016). Psal-li italský politický myslitel Norberto Bobbio v 80. letech minulého století o „zklamaných očekáváních“, jež liberální demokracie vyvolala, leč nenaplnila (Bobbio 1987: kap. 1; srov. Bíba 2014b: 171–175), pak zřejmě zachytil obecnou atmosféru provázející liberální demokracii dodnes.

Nabízí se skeptická poznámka, že nespokojenost s demokratickými poměry je v případě politických teoretiků a teoretiček v první řadě výrazem jejich normativních východisek, která předurčují samotnou definici pojmu demokracie, a tudíž jak (1) formulaci kritérií, jimiž budou následně reálně existující společnosti poměřovány, tak (2) povahu odhalených problémů a krizových příčin.⁴ První kapitola koneckonců i takového typu argumentu užívá v rámci kritické reflexe povahy soudobé demokratické teorie. Současná situace (jíž miníme období od počátku celosvětové hospodářské recese přibližně v roce 2008) je ovšem specifická v tom, že k normativněteoreticky motivovaným verdiktům o hrozcí demisi liberální demokracie se v nebyvalé míře přidávají i hlasy z „empirického“ tábora, pod nímž máme na mysli jak komparativní výzkum demokracie, tak ty teoretické směry, které jako svůj normativní horizont přijímají elektoralistický model reprezentativní demokracie, v neposlední řadě právě v důsledku úzkého napojení na komparativní výzkum (Dufek a Holzer 2013). Jak ukazují přední výzkumníci demokracie, podle dostupných dat se zdá, že liberální demokracie začínají čelit interním systémovým hrozbám, jež nelze označit za běžné fluktuace v důvěře v systém (jak tvrdila např. Norris 2011) ani vysvětlit přesunem politické aktivity do méně veřejně exponovaných sfér, respektive nevolebních participativních kanálů (Beck 1986: kap. VIII; Dalton 2004; Rosanvallon 2008a; Vráblíková 2017). Nyní se má již jednat o fundamentální výzvy existujícímu modelu demokracie a možná demokracii jako takové.⁵

Pozornost empiriků i normativců se tak obrací k nespočetné řadě souvisejících témat a otázek:⁶ přesvědčení mladších generací o „důležitosti žití v demokracii“, v protikladu k podpoře autoritářským alternativám (Foa a Mounk 2016); postupnému úbytku volební účasti (Spáč 2016); vyprazdňování prostředkující funkce politických stran a posilování funkce vládní, re-

4 Klasik tranzitologického výzkumu Klaus von Beyme (2013: 142) opakovaně upozorňoval, že zklamání zejména v případě „nových“ (mimo jiné postkomunistických) demokracií bývá tím hlubší, čím optimističtější byly vize jejich rychlého přechodu mezi vyspělé, zavedené demokracie.

5 Stále jsou ovšem slyšet i umírněnější/pozitivnější hlasy, viz mj. Merkel (2014); Levitsky a Way (2015); v souvislosti se středoevropskými demokraciemi Roberts (2010); konkrétně pro případ ČR Balík a kol. (2016).

6 Pro analýzu českých politologických pohledů na stav české demokracie viz Roberts (2016b).

spektive personální (Bartolini a Mair 2001; Rosanvallon 2008a, 2011; Mair 2013); obecně krizi volbami prostředkované politické reprezentace jakožto legitimizačního pilíře moderní demokracie (Bíba a Znoj 2017b); oslabování participativní složky demokracie ve prospěch racionálního expertního řízení společnosti (Buchstein a Jörke 2007; Šejvl 2017a), případně expanzi výkonné moci na úkor legislativy; depolitizaci – dedemokratizaci – rozhodování o věcech veřejných buď v důsledku logiky „neoliberálního kapitalismu“ a koncentraci moci v rukou úzké hospodářské elity, nezřídka té nadnárodní (Crouch 2004; Hrubec 2005; Barša et al. 2010; Mastropaolo 2012; Švihlíková 2015), nebo naopak bobtnání administrativního molocha *welfare state* a ochromujícího působení nadnárodních politických struktur omezujících domácí politickou soutěž (Fiala 2007; 2010), ale též blokačního působení liberálního konstitucionalismu v čele s ústavními soudy (Blokker 2013); prolamování walzerovských hranic autonomních společenských oblastí cizorodou logikou (Löwensteinová 2015); komercializaci médií a koncentraci jejich vlastnictví, ústícím v depolitizaci i samotné veřejné debaty v demokraciích (Carpentier 2011: kap. 1); údajné erozi sociálního státu a nárůstu sociální, příjmové atd. nerovnosti (Potůček 2011); erozi *státu* jako takového (Kysela, Ondřejek a kol. 2016; Agha 2017); globálním hospodářským otřesům a přesunům mocenských center (Diamond 2017; Öniş 2017); dopadům nedávné hospodářské krize na kvalitu demokracie a její vnímání občany (Morlino a Quaranta 2016); nástupu a rozpadu elementární hodnotové shody zakládající vůbec možnost společného žití v podmínkách normativní, identitární apod. diversity (Baroš 2018); krizi občanské důvěry a sounáležitosti, jež někteří označují souhrnným termínem *bratrství* (Drulák 2012; srov. Sedláčková 2012); vytrácení schopnosti spolu *nesouhlasit*, překrývané nálepkováním oponentů jako *nehodných* diskuse, což vede ke krizi legitimacy kolektivních rozhodnutí (Talisso 2009); dobrovolnému sebe-uvěznění v osidlech všemocných státních a mezinárodních institucí, paradoxně ovšem v zájmu osvobození jednotlivce (Deneen 2018); vyloučení a/nebo marginalizaci celých společenských skupin z politického rozhodování i společenského života obecně (problém *zneuznání*; srov. Hrubec 2011); podcenění významu občanské společnosti, případně zjednodušujícímu pohledu na ni (Müller, Karel B. 2016); neregulované expanzi nevolených institucí a technokratického způsobu vládnutí, mimo jiné v podání administrativního aparátu (Caramani 2017); nebo vzestupu populismu a populistického plebiscitarismu, v neposlední řadě právě v reakci na technokratické vládnutí (Urbinati 2018; Müller, Jan-Werner 2016). Sem by patřily i mediální zkratky typu oligarchizace, korupčnictví nebo nadnárodního diktátu, ač i ty obvykle podepírá bohatá odborná produkce, ať o ní autoři a autorky těchto zkratků vědí, nebo nikoliv.

Zcela seriózním tématem se tak stává možnost *dekonsolidace* demokracie, přičemž mladé liberálnědemokratické režimy střední a východní Evropy představují jednu z aktivních laboratoří těchto trendů (Dufek, Holzer a Mareš 2016; Dufek a Holzer 2016; Foa a Mounk 2017). Současné vlně posilování populistických sil na politické levici i pravici pak lze rozumět také jako reakci na tyto mnohaúrovňové těžkosti v jádru liberální demokracie, byť (modelově) španělské hnutí *Indignados* (resp. strana *Podemos*) a francouzská *Front national* se ve svých normativních doporučeních výrazně liší. Je však záhodno držet na paměti poznámku Andrewa Robertse (2016a: 132), podle něhož nebývá z některých zpracování zřejmé, zdali analyzované fenomény představují příčiny, konstitutivní součásti, nebo následky řečené krize demokracie, což činí nabízené diagnózy poněkud mlhavými. Stejně tak je potřeba rozlišovat mezi objektivními systémově-institucionálními nedostatky daných režimů jako takovými a jejich vnímáním ze strany občanů (Bíba a Znoj 2017b: 9).

Je zřejmé, že v jedné knize nelze předložit vyčerpávající seznam pojmů, hodnot a institucí – to je věc celoživotního bádání. Tato kniha se proto věnuje v našem pohledu klíčovým a v některých případech zároveň zanedbávaným diskusím v politické teorii; neusilujeme proto ani o snesení rozsáhlých empirických podkladů pro tezi o krizi liberální demokracie, ač i pro normativní reflexi jsou taková data v posledku nepostradatelná, zejména pokud s takovou pravidelností usiluje o „diagnózu“ společnosti.⁷ Avšak ani automaticky nepředpokládáme, že se liberální demokracie nacházejí uprostřed hluboké systémové krize či procesu dekonsolidace – takový verdikt by totiž do značné míry předurčoval závěry, k nimž bychom měli dojít, a na rozdíl od řady politickoteoretických příspěvků se tomuto manévru chceme vyhnout. Budeme proto v oslabeném smyslu pracovat v rámci *vědomí systémových problémů*, jež liberální demokracii na počátku 21. století stíhají a k jejichž diagnóze a řešení se politická teorie prohlašuje být povolána. Zároveň předpokládáme, že tyto problémy mají vskutku *politické* kořeny, tj. takové, jež vyrůstají z hodnotového a normativního, respektive v širokém smyslu institucionálního nastavení existujících liberálnědemokratických režimů – jinak by důkladná filosofická reflexe politiky nedávala přílišného smyslu a oblast poznatelného by se vyčerpávala analýzami ekonomickými, sociologickými nebo psychologickými.

Jinak řečeno, přestože nesdílíme občasné sklony politických filosofů a filosofek k samozvanosti, jsme přesvědčeni, že rozbor některých ústředních

7 V tomto ohledu je například poučný obrat současné Kritické teorie od abstraktních „habermasovských“ teoretických konstrukcí k obnovenému důrazu na empirické – namnoze sociologické – zkoumání (viz mj. Honneth a kol. 2007).